

Jan Rijkers & Steven Vanhooren
Nederlandse Taalunie
Contact: jan@rijkers.nl
svanhooren@taalunie.org

Iedereen taalcompetent! Onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw

1. Inleiding

De wereld is de afgelopen 25 jaar ingrijpend veranderd. De manier waarop we taal gebruiken, is zo drastisch geëvolueerd dat de doelen en de inhoud van het onderwijs Nederlands niet meer die van de vorige eeuw kunnen zijn. Dat het onderwijs

Nederlands een 21ste-eeuwse injectie nodig heeft, daar is grote eensgezindheid over. Maar hoe ziet dat 21ste-eeuwse onderwijs Nederlands er dan uit? De Taalunie beschreef het, samen met een kerngroep van zeven taal- en onderwijsdeskundigen¹, in *Iedereen taalcompetent!*, een recente visietekst over de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw. De tekst is een pleidooi voor boeiend, ambitieus en eigentijds onderwijs Nederlands, waarin werken aan de ontwikkeling van taalcompetentie centraal staat, waarin de schotten tussen ‘taalvaardigheid’, ‘taalbeschouwing’ en ‘literatuur’ worden geslecht en waarin de keuzes tussen ‘taalcorrectheid’ en ‘begrijpelijkheid’ irrelevant zijn geworden

2. Taalcompetentie

Voorop in het onderwijs Nederlands dat in *Iedereen taalcompetent!* wordt bepleit, staat werken aan de ontwikkeling van taalcompetentie. De term ‘taalcompetentie’ vat op een kernachtige manier waarover het volgens ons in boeiend, ambitieus en eigentijds onderwijs Nederlands zou moeten gaan: in authentieke, inspirerende situaties doelgericht leren omgaan met (functionele) taal en daarvoor de nodige kennis, vaardigheden en attitudes ontwikkelen.

‘Kennis’ verwijst daarbij naar wat iemand bewust en onbewust weet over allerlei aspecten van taal, taalgebruik en taalsysteem en valt uiteen in vier componenten (Graham e.a. 2016):

1. kennis van taal (bijvoorbeeld: ‘spelling’, ‘relatie tussen klank en letter’, ‘register’, ‘tekststructuren’, enz.)
2. domeinkennis (bijvoorbeeld: kennis over de inhoud van een tekst)
3. kennis van procedures (bijvoorbeeld: weten welke strategieën bij welke vaardigheid horen)
4. metacognitieve kennis (bijvoorbeeld: weten welke strategieën bij welke tekstsoort en teksttype kunnen worden ingezet)

‘Vaardigheden’ vatten het kunnen uitvoeren van talige handelingen, bijvoorbeeld ‘een brief kunnen schrijven’ (schrijfvaardigheid), ‘een tekst technisch of begrijpend kunnen lezen’ (leesvaardigheid), ‘een gesprek kunnen voeren’ (spreekvaardigheid), ‘een audioboek kunnen beluisteren’ (luistervaardigheid), enz.

‘Attitude’ refereert aan de houding van de taalgebruiker ten aanzien van het Nederlands en van de eigen taalcompetentie. Attitude gaat dus om vertrouwen hebben in de eigen taalcompetentie, om spreekdurf tonen, om de wil hebben om de eigen taalcompetentie blijvend te ontwikkelen, maar ook om plezier hebben in taal, enz.

Cruciaal bij taalcompetentie en bij de ontwikkeling ervan is aandacht voor de onderlinge samenhang tussen talige kennis, vaardigheden en attitudes. Die samenhang is in reëel taalgebruik sterk aanwezig en dient ons inziens net daarom ook in het onderwijs Nederlands centraal te staan. Vanwege het belang van reëel taalgebruik is het volgens ons bovendien nodig om in het onderwijs Nederlands uit te gaan van authentieke, voor leerlingen herkenbare en aansprekende contexten.

3. Van taaldomeinen naar kernthema's

Het lijkt erop dat de klassieke schotten tussen 'taalvaardigheid', 'taalbeschouwing' en 'literatuur', die we momenteel ook aantreffen in eindtermen en leerplannen, niet bevorderlijk zijn voor het realiseren van boeiend, ambitieus en eigentijds onderwijs Nederlands. Wel integendeel: ze lijken uit te nodigen tot verkaveling van het vak Nederlands (zie o.a. Hoogeveen & Prenger 2016; Meesterschapsteams Nederlands 2016) en lijken er mee toe bij te dragen dat de kenniscomponent die in het onderwijs Nederlands een essentiële rol heeft, ondergeschoven wordt. Als alternatief schuiven we daarom vier inhoudelijke thema's naar voren, kernthema's, die volgens ons in het onderwijs Nederlands centraal moeten staan:

1. taalcompetentie en identiteit
2. taalcompetentie en communicatie
3. taalcompetentie en informatie
4. taalcompetentie en cultuur

Deze thema's zijn sterk met elkaar verweven: we kunnen ze onderscheiden, maar ze zijn niet strikt van elkaar te scheiden. Bovendien spelen ze vaak tegelijkertijd en werken ze ook op elkaar in.

Het thema *taalcompetentie en identiteit* benadrukt dat kinderen en jongeren taal nodig hebben om hun eigen identiteit te ontwikkelen. Het onderwijs van het Nederlands helpt hen om hun wensen en opinies duidelijk te maken, om zich te verweren tegen allerlei vormen van bedreiging en geweld, om zichzelf als persoon te ontdekken en dat weer aan anderen duidelijk te maken. Wij uiten onszelf, en worden onszelf, via taal.

Het thema *taalcompetentie en communicatie* benadrukt dat kinderen en jongeren moeten leren om vaardig te communiceren in uiteenlopende situaties. Jongeren moeten leren dat de chattaal en afwijkende spelling van sociale media niet voor alle doeleinden geschikt is. Ze moeten een standaardtaal verwerven en de taal van de school. Jongeren die taalcompetent communiceren, kunnen beter sociale relaties in diverse domeinen van de maatschappij aanknopen.

Het thema *taalcompetentie en informatie* benadrukt dat onze kinderen en jongeren kritisch en efficiënt met de hedendaagse overvloed aan informatie moeten leren omgaan. Meer dan ooit moeten zij leren dat de eerste Google-hit niet noodzakelijk de beste informatie oplevert. Meer dan ooit moeten leerlingen pertinente leugens van objectieve waarheid kunnen onderscheiden, wervende teksten van objectief informerende teksten, onderbouwde bronnen van onbetrouwbare stemmingmakerij.

Het thema *taalcompetentie en cultuur* houdt in dat jongeren dankzij het onderwijs Nederlands leren om via taal van cultuur te genieten en zelf cultuur te maken. Alle jongeren moeten kunnen kennismaken met kunst en literatuur. Niet zozeer om geboortedatums van auteurs en namen van stijlfiguren uit het hoofd te leren, maar om kennis te maken met andere zienswijzen en perspectieven, en hun eigen emotioneel leven diepgaand te verrijken.

4. Tot slot

Wij stellen dus een boeiend, ambitieus en eigentijds onderwijs Nederlands voorop waarin de vier bovengenoemde thema's geïntegreerd aan bod komen. Een onderwijs Nederlands dat leerlingen helpt om de kwaliteit van hun leven te verhogen. Een onderwijs Nederlands dat in de wereld staat en over de wereld gaat. Dat taal niet kunstmatig opsplijt in deelvaardigheden en betekenisloze deelaspecten, maar dat leerlingen helpt om taalkennis, taalvaardigheid en taalattitudes geïntegreerd in te zetten om te functioneren binnen en buiten de school. Dat leerlingen leert om een positieve talige grondhouding te ontwikkelen, van waaruit ze met respect naar taal en meertaligheid kijken. Wij hebben een duurzaam onderwijs Nederlands nodig dat de motivatie voor taalleren die kinderen en jongeren van nature hebben, voortdurend vernieuwt. Dat leerlingen met plezier doet lezen en aanzet om creatief met taal te spelen. Een onderwijs Nederlands waarin – letterlijk – geen enkele leerling aan zijn lot wordt overgelaten en iedereen functioneel geletterd de school verlaat. Een onderwijs Nederlands dat een basisaanbod van hoog niveau voor iedereen garandeert, en tegelijkertijd leerlingen durft uit te dagen om zich in taal te verdiepen. Een onderwijs Nederlands dat niet alleen tijdens het vak Nederlands wordt gegeven, maar door taalbewuste leraren van alle vakken wordt aangeboden. Een onderwijs Nederlands dat de cruciale rol die taal in het leven van iedereen speelt, erkent en naar waarde schat.

Op de keper beschouwd heeft het onderwijs Nederlands eerder dan handboeken, handlangers nodig. Het lijkt ons dan ook de hoogste tijd dat beleidsmakers, leerplanontwikkelaars, lerarenopleiders, methodemakers, onderwijsondersteuners, directies en leraren samen op de trein van de 21ste eeuw te springen en dat boeiende, ambitieuze en eigentijdse onderwijs Nederlands samen waar maken.

De visietekst *Iedereen taalcompetent! Visie op de rol, de inhoud en de positie van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw* en informatie over de totstandkoming ervan is beschikbaar op: <http://taalunieversum.org/inhoud/onderwijs-nederlands-de-21ste-eeuw>

Referenties

- Branden, K. Van den (2015). *Onderwijs voor de 21ste eeuw*. Leuven/Den Haag: Acco.
- Graham, S., J. Bruch, J. Fitzgerald, L. Friedrich, J. Furgeson, K. Green, J. Kim, J. Lyskawa, C.B. Olson & C. Smither Wulsin (2016). *Teaching secondary students to write effectively*. Washington DC: National Center for Education, Evaluation and Regional Assistance / Institute of Education Sciences / U.S. Department of Education.
- Hoogeveen, M. & J. Prenger (2016). “Taaldomeinen in samenhang”. In: A. Mottart & S. Vanhooren (red.). *Dertigste conferentie Onderwijs Nederlands*. Gent: Skribis – Nevelland Graphics, p. 14-17.
- Meesterschapsteams Nederlands (2016). ‘Manifest Nederlands op School’. Online raadpleegbaar op: <https://vakdidactiekgw.nl/wp-content/uploads/2016/01/Manifest-Nederlands-op-School.pdf>.

Noot

- ¹ Tot de kerngroep behoren: Paula Bosch (NT2-specialist), Kris Van den Branden (KU Leuven), Jordi Casteleyn (Universiteit Antwerpen), Jan Rijkers (oud-directeur scholengemeenschap Het Hooghuis, voorzitter kerngroep), Bart van der Leeuw (SLO, nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Marleen Lippens (Katholiek Onderwijs Nederlands) en Alida Pierards (Hogeschool PXL, Hasselt), Namens de Taalunie: Maryse Bolhuis (Meer met Taal), Carlijn Pereira en Steven Vanhooren.